

23

ושמן על ראשך תניא לקוטי אמרים | פרק לה

תכלית עבודת הבינוני

בתוך תוכנו מתחולל מאבק תמידי בין שתי הנפשות. רק אנשים מעטים - הצדיקים שבכל דור, יכולים לנצח את הרע שבתוכם באופן מוחלט, להכניע אותו ואף להפוך אותו לטוב. אולם רובנו איננו יכולים להתעלות למדרגה זו. המדרגה הגבוהה ביותר שאנחנו יכולים ואף צריכים להגיע אליה היא מדרגת הבינוני, כלומר: זה שיש בתוכו נפש בהמית שמושכת אותו אל הרע, אך הוא דוחה את הרצונות הרעים ואינו מביא אותם לידי מימוש במחשבתו, בדיבורו ובמעשיו, אלא בוחר כל העת אך ורק בטוב.

החיים של הבינוני עשויים רצף של מאבקים חוזרים ונשנים. הוא אינו יכול לכבוש את הרע ולנצחו באופן שלם, אלא רק באופן נקודתי וזמני. חיים מן הסוג הזה עלולים להיראות מתישים ומייאשים ואף חסרי משמעות. שהרי מה הערך של המאבק ברע אם הניצחון אינו מוחלט וסופי?

השורש של השאלה הזאת נמצא בשאלה מהותית עוד יותר: מהי תכלית הבריאה? על פי בעל התניא, דווקא הבינוני, שנפשו האלוקית עטופה ומלובשת בנפשו הבהמית, הוא המקיים את התכלית הזאת בעבודת ה' שלו.

בפרקים הבאים מתבארת תכלית הבריאה, והאופן שבו היא מתממשת בעבודת ה' של הבינוני.

... וגם להבין מעט מזעיר תכלית בריאת הבינונים וירידת נשמותיהם לעולם
הזה, להתלבש בנפש הבהמית שמהקלפה וסטרא אחרא
מאחר שלא יוכלו לשלחה כל ימיהם, ולדחותה ממקומה מחלל השמאלי
שבלב שלא יעלו ממנה הרהורים אל המוח
פי מהותה ועצמותה של נפש הבהמית שמהקלפה - היא בתקפה
ובגבורתה אצלם כתולדתה

רק שלבושיה אינם מתלבשים בגופם פנזכר לעיל
ואם פן, למה זה ירדו נשמותיהם לעולם הזה ליגע לריק חס ושלום, להלחם
כל ימיהם עם היצר, ולא יכלו לו?
ותהי זאת נחמתם, לנחמם בכפלים לתושיה, ולשמח לבם בה' השוכן אתם
בתוך תורתם ועבודתם.

שכינה שורה במצוות

כדי להבין איך תכלית הבריאה מתממשת בעבודת ה' של הבינוני, פותח בעל התניא בהתבוננות במעלת קיום המצוות המעשיות, על פי דברי הזוהר. הזוהר ממשיך את השכינה לאור ואת האדם לפתילה. כדי שהאור יהיה אחוז בפתילה והשכינה תשרה על האדם יש צורך בשמן, שהוא קיום המצוות.

מדוע יש צורך במצוות? מדוע הנפש האלוקית שבאדם, שהיא חלק א-לוה ממעל ממש, אינה מספיקה להשראת השכינה? משום שהשכינה, ההתגלות האלוקית בעולם, שורה רק במקום שיש ביטול גמור אליה. ה' אמנם ממלא הכול ונמצא בכל העולם, אך הנוכחות שלו נסתרת. הקיום של המציאות כרוך בתחושת הנפרדות והניתוק מה', ותחושה זו חוסמת את האור האלוקי ואינה מאפשרת לו להתגלות.

גם הנפש האלוקית, עם כל מעלתה, אינה מתבטלת לחלוטין מול ה'. כאשר האדם חושב על ה', אוהב את ה' או ירא ממנו, הוא אינו מבטל לגמרי את מציאותו העצמית באותו זמן, משום שהבסיס של כל רגש ושל כל מחשבה הוא תחושת הקיום העצמי: **אני** אוהב, **אני** ירא, **אני** חושב. ואם אין אני, אין מי שיחשוב, שיאהב את ה' וירא ממנו. תחושת הקיום העצמי מסתירה ומעלימה את האלוקות ואינה בטלה מולה, ולכן גם אם האדם הוא צדיק גמור, אישיותו אינה "כלי" להשראת השכינה.

אם כך, איפה יכולה השכינה להתגלות? במצוות.

בשונה מן העולם כולו, שנברא בעקבות רצון ה' ושהרצון הזה גנוז ומסתתר בתוכו, המצוות מגלות את הרצון הפנימי ביותר של ה': ה' רוצה שנעשה כך ולא אחרת - שנברך, שנאכל מצה בפסח, שנימנע מגזל ושנכבד את הורינו, ועוד ועוד. הקיום של המצוות מגלה אך ורק את הרצון האלוקי, המצוות בטלות לחלוטין מול ה', ולכן הן משרות את שכינתו כאן, בעולם הזה.

בכך דומות המצוות לשמן, שהוא חומר הבערה, ואי אפשר להפריד בינו ובין האש, ואילו האדם דומה לפתילה שאינה מתכלה, ממשיכה להתקיים בתוך האש ודולקת בזכות השמן שהיא ספוגה בו.

בְּגִין דְּגוּפָא דְּבַר נִשְׂאִיהּ פְּתִילָה [כי גופו של האדם הוא הפתילה]

וְנִהוּרָא אֲדִלִיק לְעֵילָא [והאור דולק למעלה]

וְשִׁלְמָה מְלָכָא צִוּחַ וְאַמְרַ [ושלמה המלך קורא ואומר] "וְשִׁמֶן עַל רֵאשֶׁךָ אֵל יַחֲסֵד"

דְּהָא נְהוּרָא דְּבְרָאשׁוּ אֲצַטְרִיךְ לְמִשְׁחָא [שהאור הזה שבראשו זקוק לשמן]

וְאִינוּן עוֹבְדָאן טְבָאן [והם המעשים הטובים]...

וְהֵנָּה, בְּאוֹר מְשָׁל זֶה

שֶׁהַמְשִׁיל אוֹר הַשְּׂכִינָה לְאוֹר הַיָּד שְׂאִינוּ מְאִיר וְנֶאֱחָז בַּפְּתִילָה בְּלֵי שְׁמֵן
וְכַךְ אֵין הַשְּׂכִינָה שׁוֹרְהָ עַל גּוֹף הָאָדָם שְׁנִמְשָׁל לַפְּתִילָה, אֲלֵא עַל יְדֵי מַעֲשִׂים
טוֹבִים דְּוָקָא

וְלֹא דִי לוֹ בְּנִשְׁמָתוֹ, שֶׁהִיא חֵלֶק אֱלוֹהִי מִמַּעַל, לְהִיּוֹת הִיא בְּשִׁמְן לַפְּתִילָה
מִבְּאֵר וּמּוֹבֵן לְכֹל מִשְׁכִּיל

כִּי הֵנָּה, נִשְׁמַת הָאָדָם, אֲפֹלוּ הוּא צְדִיק גָּמוֹר עוֹבֵד ה' בְּיִרְאָה וְאֶהְבָּה
בְּתַעֲנוּגִים

אֶף-עַל-פִּי-כֵן, אֵינָה בְּטִלָּה בְּמַצִּיאוֹת לְגַמְרֵי

לְבַטֵּל וּלְכַלֵּל בְּאוֹר ה' מִמֶּשׁ, לְהִיּוֹת לְאַחַדִּים וּמִיחַדִּים בְּיַחְוֹד גָּמוֹר

רַק הוּא דְּבַר בְּפָנֵי עַצְמוֹ - יִרְאָה ה' וְאֶהְבּוּ.

מֵה שְׂאִין כֵּן הַמַּצּוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, שֶׁהֵן רְצוֹנוּ יִתְבָּרַךְ,

וְרְצוֹנוּ יִתְבָּרַךְ הוּא מְקוֹר הַחַיִּים לְכֹל הָעוֹלָמוֹת וְהַבְּרוּאִים, שְׂיִוָּרֵד אֲלֵיהֶם
עַל יְדֵי צְמֻצוּמִים רַבִּים וְהֶסְתֵּר פְּנִים שֶׁל רְצוֹן הָעֲלִיּוֹן בְּרוּךְ-הוּא וִירִידַת
הַמְּדַרְגּוֹת, עַד שְׂיֻכְלוּ לְהִתְהַוֵּי וּלְהַבְרָאוֹת יֵשׁ מֵאִין וְדָבָר נִפְרָד בְּפָנֵי עַצְמוֹ,
וְלֹא יִבְטְלוּ בְּמַצִּיאוֹת כְּנֻזְכָּר לְעִיל

מֵה שְׂאִין כֵּן הַמַּצּוֹת, שֶׁהֵן פְּנִימִית רְצוֹנוּ יִתְבָּרַךְ, וְאֵין שֵׁם הֶסְתֵּר פְּנִים כָּלֵל

אֵין הַחַיּוֹת שְׂבָהֶם דְּבַר נִפְרָד בְּפָנֵי עַצְמוֹ כָּלֵל, אֲלֵא הוּא מֵיחַד וְנִכְלָל בְּרְצוֹנוּ
יִתְבָּרַךְ, וְהֵיוּ לְאַחַדִּים מִמֶּשׁ בְּיַחְוֹד גָּמוֹר.

וְהֵנָּה, עֲנֵן הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכִינָה, הוּא גְלוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרַךְ וְאוֹר אֵין-סוּף בְּרוּךְ-
הוּא בְּאִיזָה דְּבַר

וְהֵינּוּ לוֹמֵר, שְׂאוֹתוֹ דְּבַר נִכְלָל בְּאוֹר ה' וְבִטֵּל לוֹ בְּמַצִּיאוֹת לְגַמְרֵי, שְׂאֵז הוּא
שְׂשׁוֹרְהָ וּמִתְגַּלֶּה בּוֹ ה' אֶחָד

אֲבָל כֹּל מֵה שְׂלֵא בְּטֵל אֲלֵיו בְּמַצִּיאוֹת לְגַמְרֵי - אֵין אוֹר ה' שׁוֹרְהָ וּמִתְגַּלֶּה בּוֹ.

וְאֶף צְדִיק גָּמוֹר שְׂמִתְדַּבֵּק בּוֹ בְּאֶהְבָּה רַבָּה, הִרִי לֵית מַחְשְׁבָה תְּפִיסָא בִּיה
כָּלֵל [אֵין מַחְשְׁבָה תּוֹפְסַת בּוֹ - בַּה, כָּלֵל] בְּאַמַּת

כִּי אֲמַתְתָּ "ה' אֱלֹהִים אֲמַתְתָּ" – הוּא יְחַדְדוּ וְאַחֲדוּתוֹ, שֶׁהוּא לְבָדוּ הוּא וְאָפֶס
בְּלִעְדוֹ מִמֶּשׁ.

וְאִם כֵּן, זֶה הָאוֹהֵב, שֶׁהוּא יֵשׁ וְלֹא אָפֶס – לִית מִחֲשָׁבָה דִּילִיָּה תְּפִיסָא בֵּיה
כָּלִל [אִין הַמַּחֲשָׁבָה שְׁלוֹ, הָאָדָם, תּוֹפְסַת בְּה' כָּלִל]

וְאִין אֹדֵר ה' שׁוֹרָה וּמִתְגַּלָּה בּוֹ, אֲלֵא עַל יְדֵי קִיּוֹם הַמְצוּת, שֶׁהֵן רְצוֹנוֹ וְחֻכְמָתוֹ
יִתְבַּרֵךְ מִמֶּשׁ – בְּלִי שׁוֹם הִסְתֵּר פְּנִים.

המצוות מרוממות את הנפש הבהמית

השראת השכינה על האדם מתרחשת גם בזמן קיום המצוות המעשיות וגם בזמן לימוד התורה במחשבה ובדיבור, ובכל זאת יש הבדל בין לימוד התורה לקיום מעשה המצוות.

כאשר האדם עוסק בתורה במחשבתו ובדיבורו, שורה השכינה על נפשו האלוקית ועל כוח הדיבור וכוח המחשבה שבה, שהם החלקים הגבוהים ביותר באדם, והם המבדילים בינו לבין עולם החי. העיסוק בתורה מרומם את הצד הנעלה שבאדם והופך אותו לפתילה לאש השכינה. לעומת זאת, בשעה שאדם מקיים מצווה בגופו, הוא משתף במעשה המצווה לא רק את נפשו האלוקית, אלא גם את נפשו הבהמית ואת גופו הגשמי.

אדם אינו יכול לתת צדקה לעני מבלי להשתמש בגופו הגשמי, ומכיוון שהנפש האלוקית אינה מתקשרת עם הגוף הגשמי באופן ישיר, אלא רק דרך הנפש הבהמית, הוא מוכרח גם להשתמש בנפשו הבהמית לקיום המצווה. כך מעשה המצווה מרומם איתו את הגוף הגשמי ואת הנפש הבהמית, שמקורה בקליפת נוגה, ומשרה עליהן שכינה, זוהי המעלה המיוחדת של המצוות המעשיות על לימוד התורה.

בשעת קיום המצווה, הנפש האלוקית גוברת על הנפש הבהמית ומשעבדת אותה לעשות את רצונה. כמו אדם שהוגלה מאדמתו והוא משרת את מי שתמיד נלחם בו, כך גם הנפש הבהמית גולה ממקומה הטבעי ומהמשיכה שלה לענייני העולם הזה, ההתנגדות שלה לקדושה שוקעת בתרדמה זמנית, והיא נענית בעל כורחה לרצונות האלוקיים. בכך היא הופכת לשותפה בקיום רצון ה', יחד עם הגוף, וגם הם דומים לפתילה שדולקת באור השכינה.

על כך אמר הזוהר "ושכינתא שריא על רישיה" (והשכינה שורה על ראשו). האדם עצמו אמנם אינו בטל מול האלוקות והשכינה אינה שורה בתוכו, אך על ידי מעשיו הטובים הוא נעטף בה כולו: נפשו האלוקית, נפשו הבהמית וגופו מוקפים באור השכינה ששורה עליו.

וְהִנֵּה, כְּשֶׁהָאָדָם עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֲזִי, נִשְׁמָתוֹ שֶׁהִיא נִפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית, עִם שְׁנֵי
לְבוּשֵׁיהָ הַפְּנִימִים לְבָדָם, שֶׁהֵם, כַּח הַדְּבִיבֵר וּמִחֲשָׁבָה נִכְלָלוֹת בְּאוֹר ה' אִין-
סוֹף בְּרוּךְ-הוּא, וּמִיִּחְדוֹת בּוֹ בִּיחוד גָּמוּר
וְהִיא הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכִינָה עַל נִפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית

במאמר רבותינו זכרונם לברכה שאפלו אחד שיושב ועוסק בתורה -
שכינה עמו.

אך כדי להמשיך אור והארת השכינה גם על גופו ונפשו הבהמית, שהיא
החיונית המלבשת בגופו ממש, צריך לקיים מצות מעשיות הנעשות על ידי
הגוף ממש

שאז - כח הגוף ממש שבעשייה זו, נכלל באור ה' ורצונו ומיוחד בו ביחוד
גמור

והוא לבוש השלישי של נפש האלהית

ואזי, גם כח נפש החיונית שבגופו ממש שמקלפת נגה, נתהפך מרע לטוב
ונכלל ממש בקדשה בנפש האלהית ממש

מאחר שהוא הוא הפועל ועושה מעשה המצוה

שב לערו, לא היתה נפש האלהית פועלת בגוף כלל

פי היא רוחנית, והגוף - גשמי וחמרי, והממצע ביניהם, היא נפש החיונית
הבהמית המלבשת בדם האדם שבלבו וכל הגוף

ואף שמהותה ועצמותה של נפש הבהמית שבלבו, שהן מדותיה הרעות,
עדין לא נכללו בקדשה

מכל מקום, מאחר דאיתכפנין [שמתכופים] לקדשה, ובעל כרחן עונין אמן,
ומסכימין ומתרצין לעשית המצוה, על ידי התגברות נפשו האלהית שבמח
ששליט על הלב

והן בשעה זו בבחינת גלות ושנה, כנזכר לעיל

ולכך אין זו מניעה מהשראת השכינה על גוף האדם בשעה זו

דהינו, שפח נפש החיונית המלבשת בעשית המצוה, הוא נכלל ממש באור
ה' ומיוחד בו ביחוד גמור

ועל ידי זה ממשיך הארה לכללות נפש החיונית שבכל הגוף, וגם על הגוף
הגשמי

בבחינת מקיף מלמעלה מראשו ועד רגליו. וזהו שכתוב: "דשכינתא שריא
על רישיה" [והשכינה שורה על ראשו]

"על" דיקא [דווקא].

מושגים בחסידות

“המצוות שהן פנימיות רצונו יתברך”

פנימיות הרצון

לכל רצון, גם לרצון האלוקי וגם לרצון האנושי, יש פנימיות וחיצוניות. פנימיות הרצון היא התכלית, מטרה שאליה מתעורר הרצון. חיצוניות הרצון שייכת לכל החפצים והפעולות המובילים אל התכלית הזאת, ומאפשרים את התרחשותה. כך למשל כאשר אדם בונה לעצמו בית, פנימיות הרצון שלו מתגלה בבניית הבית עצמו, וחיצוניות הרצון מתגלה בעיסוק בבירוקרטיה, במיסים ובכל יתר העניינים המאפשרים את בניית הבית.

כך בבריאת העולם, רצונו הפנימי של ה' היה לשכון בעולם התחתון. לשם כך היה צורך לברוא עולמות עליונים ועולם תחתון, מלאכים ושרפים, שמים וארץ. כל אלה נבראו מכוח רצונו החיצוני של ה' - לברוא עולם כדי שיוכל לשרות בתוכו. בניגוד לשאר פרטי המציאות, המצוות מביאות לידי גילוי את פנימיות הרצון העליון לשכון כאן. בכל מצווה ומצווה שאנחנו מקיימים אנחנו ממלאים את רצונו הפנימי של ה', ומשכינים אותו בעולם התחתון.

“רק שלבושיה אינם מתלבשים בגופם”

לבושי הנפש

גם לנפש הבהמית וגם לנפש האלוקית יש שלושה לבושים: מחשבה, דיבור ומעשה. לבושים אלו הם האופן שבו הנפש מתגלה לאדם עצמו ולאחרים. הלבוש הפנימי ביותר הוא כוח המחשבה. הוא הקרוב ביותר אל האדם, ואיתו האדם מרגיש הזדהות רבה. לבוש חיצוני יותר הוא כוח הדיבור, והלבוש החיצוני ביותר הוא כוח המעשה.

לבושי הנפש האלוקית הם מחשבה, דיבור ומעשה של התורה והמצוות, ואילו לבושי הנפש הבהמית הם מחשבה, דיבור ומעשה שאינם לשם שמים. במדרגת הבינוני, לבושי הנפש הבהמית אינם באים לידי ביטוי בגופו, מפני שהוא שולט במחשבותיו, בדיבוריו ובמעשיו.

שאלות לסיכום ולחזרה:

1. מדוע השכינה אינה שורה בנפש האלוקית?
2. במה שונות המצוות מכל הבריאה?
3. מה מעלת המצוות המעשיות על לימוד התורה?